

Postavenie Prešova v štruktúre priemyslu v regióne východného Slovenska

Prešov and its position in the industrial structure of the Eastern Slovakia Region

Radoslav Klamár

Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity
v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail klamar@unipo.sk

Abstract: The contribution evaluates the importance of the town of Prešov as a centre of industrial production in the Eastern Slovakia region. The evaluation issued from the structure of accessible monitored information about industry within the three hierarchic levels – district, regional, and national. Thus it was possible to compare it with the sphere of employment in industry as a whole as well as in its branches, and also with industry incomes and average monthly wages.

Key words: industry, average monthly wage in industry, turnover from industrial activities

Úvod

Priemysel resp. priemyselná produkcia patrí medzi základné výrobné činnosti, ktoré významným spôsobom ovplyvňujú celkovú ekonomickú prosperitu (úpadok) jednotlivých regiónov. Priemysel a jeho štruktúru je možné hodnotiť viacerými ukazovateľmi. V rámci publikovaného príspevku boli vybrané základné indikátory hodnotenia priemyslu z dôvodu štatistickej dostupnosti ako aj možnosti vzájomnej komparácie. Cieľom príspevku bolo podať primárnu informáciu o priemysle v rámci východného Slovenska so zameraním na región Prešova, ktorý bol stotožnený s okresom Prešov z dôvodu získavania štatistických informácií. Pozornosť bola sústredená najmä na zamestnanosť v priemysle a jej štruktúru, tržby z priemyselnej činnosti a priemernú mesačnú mzdu v priemysle.

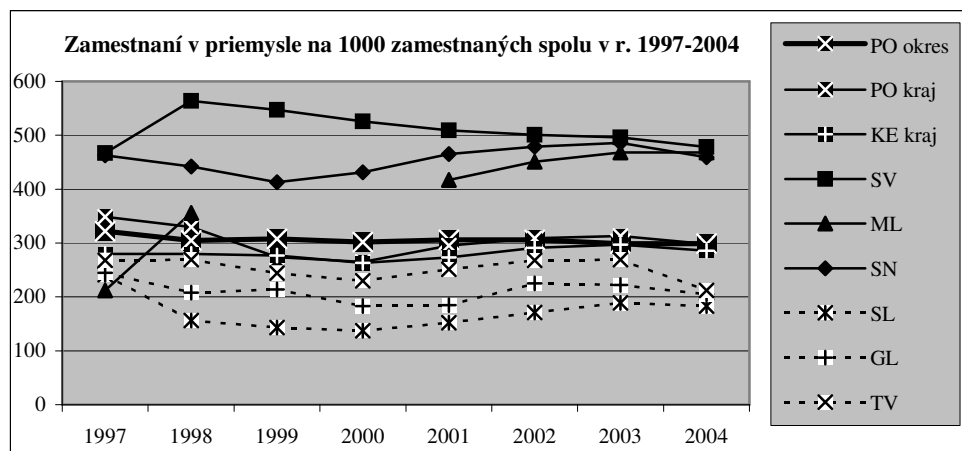
V texte príspevku sú v rámci grafov používané skratky týkajúce sa označenia hodnotených okresov (Prešov (PO), Bardejov (BJ), Humenné (HE), Kežmarok (KK), Levoča (LE), Medzilaborce (ML), Poprad (PP), Sabinov (SB), Snina (SV), Stará Ľubovňa (SL), Stropkov (SP), Svidník (SK), Vranov n/T. (VT), Gelnica (GL), Košice (KE), Košice okolie (KS), Michalovce (MI), Rožňava (RV), Spišská Nová Ves (SN), Sobrance (SO) a Trebišov (TV) ako aj priemyselných odvetví (ťažba nerastných surovín (C), výroba potravín, nápojov a tabakových výrobkov (DA), výroba textílií a odevov (DB), spracovanie kože a výroba kožených výrobkov (DC), spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva (DD), výroba celulózy, papiera a výrobkov z papiera, vydavateľstvo a tlač (DE), výroba chemikálií, chemických výrobkov (DG), výroba výrobkov z gumy a plastov (DH), výroba ostatných nekovových minerálnych výrobkov (DI), výroba kovov a kovových výrobkov (DJ), výroba strojov a zariadení (DK), výroba elektrických a optických zariadení (DL), výroba dopravných prostriedkov (DM), výroba inde neklasifikovaná (DN), výroba elektriny, plynu a vody (E).

Zamestnanosť a tržby v priemysle

Prvým hodnoteným ukazovateľom je zamestnanosť a jej štruktúra. V sektore priemyslu bolo v roku 2004 v okrese Prešov zamestnaných 9209 zamestnancov, čo predstavuje 22,3% zamestnaných v rámci Prešovského kraja (NUTS III) a 10,6% zamestnaných v rámci NUTS II – Východ. Vývoj počtu zamestnancov v priemysle prepočítaný na 1000 zamestnancov spolu v sledovanom okrese Prešov v porovnaní s ostatnými regiónmi východného Slovenska je pomerne vyrovnaný bez výraznejších výkyvov, pričom takmer dokonale kopíruje priebeh v rámci Prešovského kraja ako aj Košického (graf 1). Najvyššie hodnoty sledovaného ukazovateľa sú v rámci malých okresov

(Snina, Medzilaborce), avšak táto skutočnosť zároveň nemusí vypovedať o rozvinutosti týchto okresov z hľadiska priemyselnej výroby.

Graf 1: Zamestnaní v priemysle na 1000 zamestnaných spolu v r. 1997 - 2004

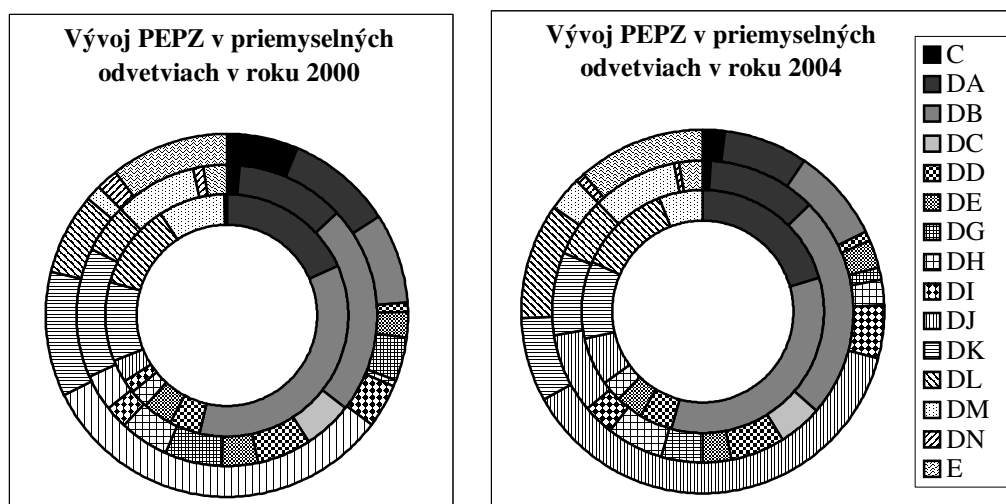

Zdroj: Štatistický bulletin 4/1997, 4/1998, 4/1999, 4/2000, 4/2001, 4/2002, 4/2003, 4/2004. ŠÚ SR

* okresy (SV, ML, SN) vyznačené plnou čiarou predstavujú najvyššie hodnoty ukazovateľa, okresy (SL, GL, TV) vyznačené čiarkovanou čiarou predstavujú najnižšie hodnoty ukazovateľa

Z hľadiska štruktúry zamestnanosti podľa priemyselných odvetví (grafy 2, 3) majú v okrese Prešov rozhodujúce postavenie textilná a odevná výroba (3027 zamestnancov - 36,5%) a výroba potravín (1850 - 18,2%), ktorých podiel sa v období 2000-2004 výrazne nezmenil. Uvádzané priemyselné odvetvia majú významné zastúpenie aj v rámci celého kraja.

Grafy 2, 3: Vývoj PEPZ v priemyselných odvetviach v rokoch 2000, 2004

Zdroj: Výkazy o štruktúre zamestnanosti v priemysle. Krajská správa ŠÚ Prešov, 2004

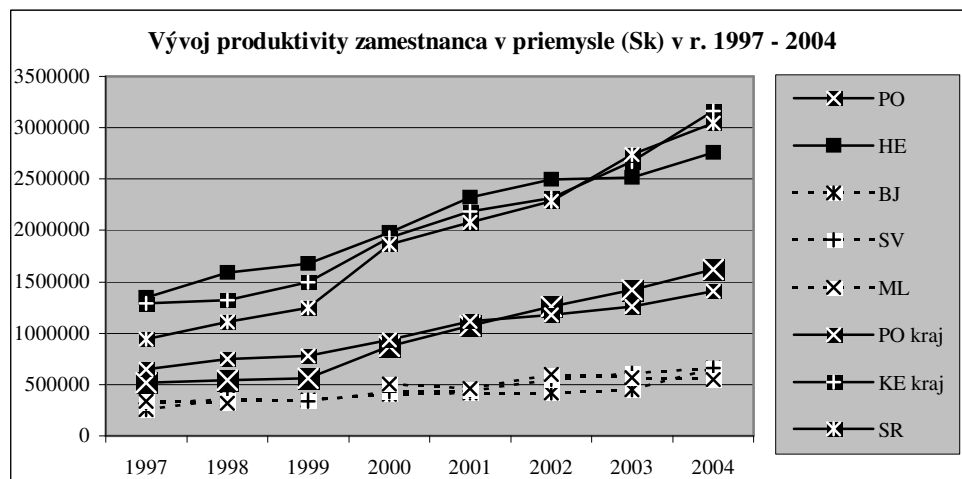
* vnútorný prstenec – okres Prešov, prostredný – Prešovský kraj, vonkajší – Košický kraj, PEPZ – priemerný evidenčný počet zamestnancov

Okrem spomínaných odvetví má ešte významné postavenie výroba kovov a kovových výrobkov v Košickom kraji vďaka lokalizácii hutníckeho kombinátu US Steel Košice, kde je zamestnaných viac ako 16 tis. zamestnancov. Túto skutočnosť dokumentuje aj fakt, že okres Košice II, v ktorom sa spomínaný podnik nachádza, produkuje tržby z priemyselnej činnosti vo výške 77,1 mld. Sk, čo je o 27,8 mld. Sk viac ako produkcia celého Prešovského kraja.

V rámci regiónu východné Slovensko je možné identifikovať niekoľko priemyselných jadier, do ktorých sa koncentruje prevažná časť priemyselnej produkcie.

Hlavným priemyselným jadrom je dvojica centier Prešov – Košice s významnejším postavením Košíc. Pre Košice je charakteristické dominantné postavenie výroby kovov a kovových výrobkov tak z hľadiska tržieb z priemyselnej výroby ako aj počtu zamestnancov. V Prešove je v porovnaní s Košicami situácia odlišná, pretože je tam síce zamestnaných až 9209 zamestnancov v priemysle, ale tržby predstavujú iba 11,4 mld. Sk (6,5 % z celého regiónu), čo napovedá o pomerne nízkej produktivite práce zamestnanca (iba 1,62 mil. Sk). V tomto ukazovateli predbehli Prešov aj iné menšie okresy (graf 4) ako napr. Humenné 2,76 mil. Sk, Michalovce 2,24 mil. Sk, Poprad 1,71 mil. Sk, Košice – okolie 1,73 mil. Sk.

Graf 4: Vývoj produktivity zamestnanca v priemysle (Sk) v r. 1997 - 2004

Zdroj: Štatistický bulletin 4/1997, 4/1998, 4/1999, 4/2000, 4/2001, 4/2002, 4/2003, 4/2004. ŠÚ SR

* okres Košice II s hodnotou ukazovateľa 5 027 955 Sk nie je z dôvodu prehľadnosti vyznačený, okres HE vyznačený plnou čiarou predstavuje najvyššiu hodnotu ukazovateľa, okresy (SV, ML, BJ) vyznačené čiarkovanou čiarou predstavujú najnižšie hodnoty ukazovateľa

Ďalšími jadrovými priestormi priemyselnej produkcie sú regióny okresov Poprad – Spišská Nová Ves a Humenné – Michalovce, čo do značnej miery je badateľné už aj z uvádzanej produktivity na zamestnanca v priemysle v týchto okresoch.

Z hľadiska tržieb a exportu jednotlivých podnikov je situácia v okrese Prešov v porovnaní s ostatnými okresmi regiónu Východ pomerne nepriaznivá (tab. 1), pretože v prvej desiatke sa nachádza iba jeden podnik z Prešova (Kronospan Slovakia – 8. miesto).

Tab. 1: Najväčšie priemyselné podniky v regióne NUTS II - Východ v roku 2003

Poradie	Názov podniku	Tržby (tis. Sk)	Export (tis. Sk)	Počet zamest.	Priem. odvetvie
1.	U.S. Steel Košice, s.r.o., Košice	66000000	53000000	16105	DK
2.	Východoslovenská energetika, a.s., Košice	13000000	I	I	E
3.	Chemosvit, a.s., Svit	5 492 556	3 350 500	4 000	DG
4.	BSH Drives and Pumps, s.r.o., Michalovce	4 382 661	4 110 672	878	DL
5.	Tatragónka, a.s., Poprad	3 776 767	3 592 722	2 144	DK
6.	SCA Hygiene Products, s.r.o., Gemerská Hôrka	3 653 532	3 307 304	407	DE
7.	Nylstar Slovakia, a.s., Humenné	2 986 357	2 783 040	879	DG
8.	Kronospan Slovakia, s.r.o., Prešov	2 814 805	1 594 674	222	DD
9.	Rhodia Industrial Yarns Slovakia, a.s., Humenné	2 768 028	2 720 873	625	DG
10.	Chemko, a.s., Strážske	2 512 656	I	1081	DG
12.	Pivovar Šariš, a.s., Prešov	1 846 873	I	500	DA
15.	Tatramat, a.s., Poprad	1 425 669	I	781	DK
34.	Šarišské pekáreň a cukráreň, s.r.o., Prešov	363 606	I	I	DA
38.	Tomark, s.r.o., Prešov	328 134	I	169	DB
30.	Solivar, a.s., Prešov	320 554	I	220	C

Zdroj: Trend, ročenka - Trendtop 2004, november 2004, * I – nie sú k dispozícii údaje

Z hľadiska celkovej priemyselnej produkcie a zamestnanosti má význam sledovať aj početnosť a priestorové rozloženie podnikov so zahraničnou účasťou, pretože práve tieto predstavujú vo väčšine prípadov pre vlastný región hlavnú ekonomickú bázu (najvyššie tržby), ktorá podporuje i rozvoj menších subdodávateľských domácich subjektov.

Tab. 2: Vybrané priemyselné podniky so zahraničnou účasťou v NUTS II – Východ

Investor	Krajina	Spoločnosť	Priemysel
South Africa Breweries	Rakúsko	Pivovar Šariš	DA
Abital Cofezioni S.p.A	Taliansko	EGOTEX Prešov	DB
Holding Morsman B.V.	Holansko	Gemor Fashion, s.r.o. Prešov	DB
Tex West B.V.B.A.	Belgicko	Betatex Prešov	DB
Kronospan AN, Holdings Limited	Cyprus	Kronospan Slovakia, s.r.o. Prešov	DD
US Steel	USA	US Steel Košice	DJ
BF Investment	Luxembursko	Spinea Prešov	DK
Matsushita Electronic	Japonsko	Matsushita Audio-Video Slovakia Krompachy	DL
Molex	USA	Molex Kechnec	DL
ZVA Italia S.p.A	Taliansko	ZVL Auto Prešov	DM
Siemens	Nemecko	Siemens Automotive	DM

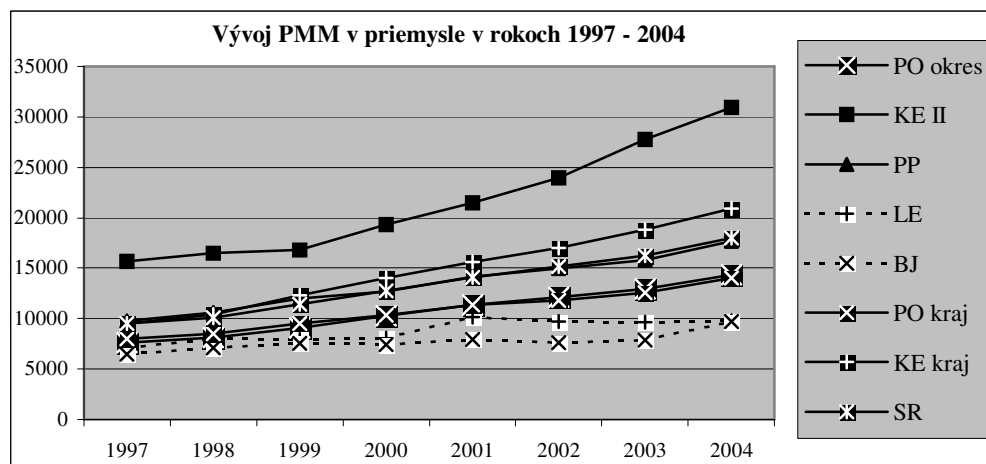
Zdroj: Stratégia rozvoja Košického samosprávneho kraja. M.E.S.A. 10, PHSR Preš. kraja, 2003

Z uvedenej tab.2 je zrejmé, že zahraničné investície prichádzajúce do Prešova smerujú najmä do hlavných priemyselných odvetví (textilnej a odevnej výroby a výroby potravín).

Priemerná mesačná mzda v priemysle

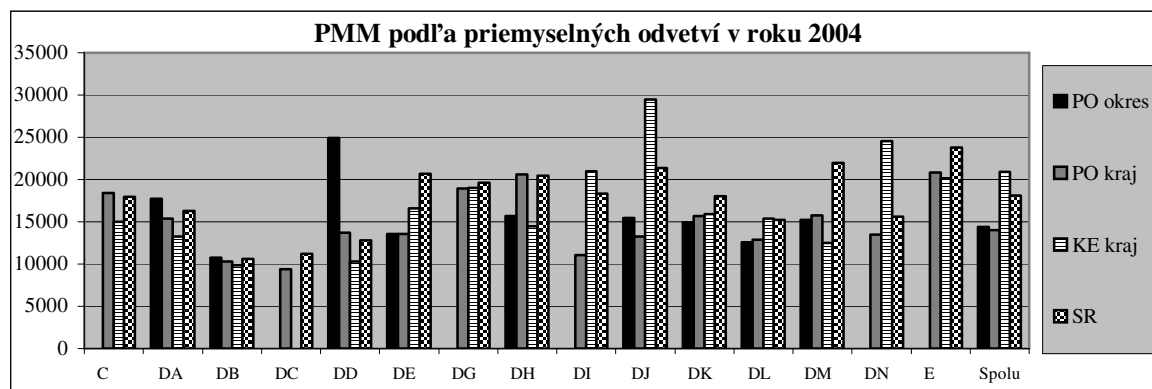
Priemerná mesačná mzda v priemysle okrese Prešov dosiahla v roku 2004 hodnotu 14322 Sk, čo je v porovnaní s Prešovským krajom viac o 308 Sk, ale o 3710 Sk menej resp. 6608 Sk ako v rámci SR a Košického kraja. Z prehľadu jej dosiahnutej hodnoty vyplývajú rozdiely jednak z priestorového hľadiska ako aj v štruktúre priemyselných odvetví (grafy 5,6).

Graf 5: Vývoj priemernej mesačnej mzdy v priemysle v rokoch 1997 - 2004

Zdroj: Štatistický bulletin 4/1997, 4/1998, 4/1999, 4/2000, 4/2001, 4/2002, 4/2003, 4/2004. ŠÚ SR,
 * okresy (KE II, PP) vyznačené plnou čiarou predstavujú najvyššie hodnoty ukazovateľa, okresy (LE, BJ) vyznačené čiarkovanou čiarou predstavujú najnižšie hodnoty ukazovateľa

Graf 6: Priemerná mesačná mzda podľa priemyselných odvetví v roku 2004

Zdroj: Výkazy o štruktúre zamestnanosti v priemysle. Krajská správa ŠÚ Prešov, 2004

Najvyššia priemerná mesačná mzda bola vykázaná vo výrobe kovov a kovových výrobkov (21358 Sk – región Východ, 29463 Sk - Košický kraj), čo je spôsobené dominantným postavením podniku US Steel Košice a jeho produkciou (tržby 66 mld. Sk). Táto skutočnosť sa odrazila pozitívne aj na celkovej výške priemernej mesačnej mzdy v okrese KE II (30927 Sk). Na druhom mieste je výroba a rozvod elektriny, plynu a vody (20476 Sk). Aj vo výrobe chemikálií a chemických vlákien je výška priemernej mesačnej mzdy (18978 Sk – región Východ) do veľkej miery ovplyvnená pomerne silnými podnikmi Chemosvit, a.s. Svät (tržby 5,5 mld. Sk), Nylstar Slovakia, a.s. Humenné (2,9 mld. Sk) a Rhodia Industrial Yarns Slovakia, a.s., Humenné (2,8 mld. Sk). Z ostatných priemyselných odvetví je to ešte výroba výrobkov z gumy a plastov (17521 Sk) a ťažba nerastných surovín (16740 Sk). Práve tieto priemyselné odvetvia výrazným spôsobom ovplyvnili aj celkovú mesačnú mzdu v priemysle v okresoch Poprad (17715 Sk), Rožňava (17097 Sk) a Humenné (16109 Sk).

Naopak je citeľne poddimenzovaný okres Prešov (14332 Sk), ktorý len o 308 Sk prekračuje priemer Prešovského kraja a nachádza sa z okresov regiónu Východ až na 9. mieste. Tento fakt je možné dať do súvislosti hlavne s relatívne vysokým podielom textilnej a odevnej výroby (graf 3 – 36,5%), pričom priemerná mesačná mzda bola v tomto odvetví iba 10778 Sk. Medzi okresy s najnižšou priemernou mesačnou mzdou v priemysle patrí Bardejov (9674 Sk), Levoča (9796 Sk), Svidník (10743 Sk) a Medzilaborce (11136 Sk). Ide o okresy Prešovského kraja, v ktorých sa po regresii v nosných priemyselných odvetviach (napr. obuvníckom, elektrotechnickom, sklárskom priemysle a pod.) nepodarilo úspešne prejsť procesom transformácie priemyselnej výroby a orientácie na sofistikované odvetvia s vyššou pridanou hodnotou ako aj účasťou zahraničných investorov.

Okres Prešov podobne ako aj celý Prešovský kraj nemá reálnu šancu vysporiadať sa v krátkom čase s celkovým ekonomickým zaostávaním ako aj poddimenzovanosťou v priemyselnej výrobe len vnútornými autoregulačnými procesmi a aktivitami (životaschopnosť miestnej podnikateľskej sféry, úzka spolupráca verejného a privátneho sektoru a pod.) resp. len málo účinnými a krátkodobými pôsobiacimi opatreniami štátu v oblasti podpory rozvoja podnikateľského sektora a aktívnej politiky zamestnanosti. Tento región nutne potrebuje posilniť svoju priemyselnú štruktúru veľkou investíciou, ktorá by sa stala motorom ďalšieho ekonomického rozvoja a podpory podnikateľských aktivít prostredníctvom subdodávateľských vzťahov. Potenciálnym zdrojom strategickej investície sú najmä priame zahraničné investície ekonomicky silných spoločností. Prínos zahraničných investorov nebude spočívať len vo zvýšení zamestnanosti, tvorbe pridanej hodnoty či exporte, ale i vo zvýšení dopytu po dodávkach miestnych podnikov a v zavádzaní nových technológií. Úspešnosť v získavaní priamych investícií je determinovaná investičnou atraktivitou regiónu, ktorá je

podporovaná vhodným selektívnym prístupom k výstavbe nových či skvalitňovaniu existujúcich priemyselných zón. Zahraničný kapitál je už v rámci regiónu etablovaný, avšak tieto investície majú iba prevažne lokálny dosah. Tieto investície sa už čiastočne prejavili pri sledovaných ukazovateľov priemyslu v priemyselne najsilnejších okresoch ako PP, PO a HE.

Pre región Košického kraja je charakteristická nízka miera diverzifikácie priemyslu, tak odvetvová – orientovaná na jedno priemyselné odvetvie (výrobu kovov a kovových výrobkov) ako aj priestorová. Riziko prílišnej špecializácie je spojené navyše s výrazne exportne orientovanou priemyselnou výrobou spomínaného hutníckeho kombinátu (export z tržieb tvorí až 80,3 %) a možnosťou, že sa už pri slabších náznakoch recesie silno prejaví schopnosť odbytu produkovaných priemyselných výrobkov. Z týchto dôvodov je potrebné podporovať s nevyhnutnou mierou selekcie prílev nových (zahraničných) investícií prostredníctvom rozširovania priemyselných parkov i reštrukturalizáciou už existujúcich priemyselných zón s orientáciou na odvetvia, ktoré by podporovali diverzifikáciu priemyslu a jeho finalizáciu. Zároveň je potrebná podpora rozvoja inovatívnych a flexibilných malých a stredných podnikov využívajúcich najmä endogénny potenciál regiónu.

Záver

Pri celkovom zhodnotení územia je možné povedať, že situácia v priemysle v regióne Prešov je výrazným spôsobom ovplyvnená skutočnosťou, že Prešovský kraj má najnižšiu ekonomickú výkonnosť (tá zvyčajne súvisí s podielom regiónu na tvorbe HDP a počte nezamestnaných) zo všetkých krajov SR. Táto nízka ekonomická výkonnosť je výsledkom takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde ani vyšší podiel pridanej hodnoty nestačí vyvážiť extrémne nízky podiel produkcie spojený s hlbokou podkapitalizáciou kraja, ktorá v poslednom období nezaznamenala výrazné zlepšenie. Košický kraj patrí medzi regióny so strednou ekonomickou výkonnosťou, kde pri strednom a veľmi vysokom objeme produkcie nie je vysoký podiel pridanej hodnoty.

Summary

Following the received information and evaluated indicators it is possible to say that Prešov, the second significant centre of the Eastern Slovakia, with its district is, in the sphere of industrial production, rather falling behind other even smaller districts of the Prešov Region. This could be observed not only in its capacity (incomes), but also in average wages and industrial productivity per person. Industrial development appears to be realised with difficulties from its own endogenous sources, therefore the foreign investments are inevitable. To achieve the former it is needful to foster the offer of free areas (greenfields) for the investment or to strengthen the restructuring of already existing industrial zones.

Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu VEGA číslo 1/3050/06 „Kvalita života – konceptuálny rámec geografickej interpretácie priestorovej štruktúry mesta.“ na Katedre geografie a regionálneho rozvoja Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity.

Literatúra

- Klamár, R., Krokusová, J. (2005): Štruktúra priemyslu v Prešovskom kraji. Folia Geographica 8, AFŠHNUP, ročník XLIII., Prešov, 34-66
- Popjaková, D. (2001): Transformácia priemyslu v regióne Šariša. In: Geografické práce ročník 9, č.1, s. 241, ISBN 80-8068-033-7
- Popjaková, D. (1999): Štruktúrne a priestorové zmeny priemyslu pod vplyvom socioekonomickej transformácie. In: Folia geographica 3, ročník 32, 116-123
- Ročenky priemyslu 1997, 2000, 2003, 2004. Štatistický úrad SR, Bratislava, 1997, 2000, 2003, 2004
- Štatistické bulletiny 4/2003, 4/2002, 1/2002, 4/2001, 4/2000, 4/1999, 1/1999, 4/1998, 4/1997. Štatistický úrad SR, Krajská správa v Prešove, 2003, 2002, 2001, 2000, 1999, 1998, 1997
- Výkazy o štruktúre zamestnanosti v priemysle. Krajská správa ŠÚ Prešov, 2004
- www.statistics.sk